

Marko Mugerli
Jesenice

UDK 274-051(494):274-051(=163.6)"15"
UDK 378(494 Basel):378.18(=163.6)"15"

POVEZANOST ŠVICARSKE IN SLOVENSKE REFORMACIJE

Švica je bila v 16. stol. v samem središču evropskega humanizma. Tu so delovali Paracelsus, Heinrich Loriti – Glarean in največji evropski humanist Erazem Rotterdamski, ki je svoja dela objavljala v baselski tiskarni Johanna Frobeniusa. V tem obdobju so izpričani bogati stiki s slovenskimi izobraženci. Lenart Budina, ustanovitelj stanovske šole v Ljubljani, je bil nekaj časa korektor v Frobenovi tiskarni. Njegov učitelj je bil Glarean, prevajalec grških klasikov. Osrednja osebnost slovenske reformacije in pisec prvih slovenskih knjig Primož Trubar si je dopisoval s švicarskim reformatorjem Henrikom Bullingerjem. Številni študentje s Koroške, Kranjske, Štajerske in z Goriške so hodili na baselsko univerzo. Med njimi so bili priznani zdravniki, vršilci pomembnih poklicev v deželni upravi in nekateri duhovniki. Zlasti velik interes za baselsko univerzo je bil pri koroških študentih. Tu je protestantsko izročilo preživelo čas protireformacije in katoliške prenovne.

študenti, univerza, Basel, reformacija, Švica

In the 16th century, Switzerland was the very centre of European humanism. Paracelsus and Heinrich Loriti – Glarean were based here, as was Erasmus of Rotterdam, the greatest European humanist, whose work was published by the Basel printing house of Johann Frobenius. At this time there is evidence of strong contacts with Slovene intellectuals. Lenart Budina, the founder of the Estates School in Ljubljana, was for a time a proof-reader in Frobenius's printing works. His teacher was Glarean, a translator of Greek classics. The central figure of the Slovene Reformation and writer of the first books in Slovene, Primož Trubar, corresponded with the Swiss religious reformer Henrik Bullinger. Numerous students from Carinthia, Carniola, Styria and Gorizia attended Basel University, later becoming recognised doctors, important provincial administrators or priests. There was particular interest in Basel University among Carinthian students and in this province the Protestant tradition survived the Counter-Reformation and Catholic renewal.

students, university, Basel, Reformation, Switzerland

V 16. stol. so bogati stiki s Švico vplivali na oblikovanje slovenskega izobraženstva in slovenske reformacije. Švica je bila v samem središču evropskega humanizma. V Baslu je deloval Theophrastus von Hohenheim, bolj znan kot Paracelsus (1493–1541). Bil je eden izmed najpomembnejših prirodoslovcev 16. stol., zdravnik in kemik. Ob prevzemu učnega mesta v Baslu je javno zažgal delo Avicennasa in Galena, ki sta zdravnikom pomenila toliko kot teologom Sveto pismo. Paracelsus je bil doma s Koroške. Svoji domovini je posvetil zgodovinsko delo »Chronica und Ursprung des landts Kärnten« (Rüegg 1996: 425).

V mestu je živel Heinrich Loriti – Glarean, ki je bil izvrsten glasbeni teoretik in prevajalec grških klasikov. Predaval je poetiko na baselski univerzi in kasneje v Freiburgu.

Največji evropski humanist Erazem Rotterdamski je v Baslu ustanovil šolo, kjer so se učili kritičnega preučevanja antičnih piscev, cerkvenih očetov in Svetega pisma. Erazem je svoja dela tiskal v baselski tiskarni Johanna Frobeniusa, ki so mu sodobniki nadeli naziv kralj tiskarjev. Tu se je natisnila Erazmova grška nova zaveza z opombami in latinskim prevodom.

V tiskarni je bil kot korektor zaposlen Ljubljčan Lenart Budina, vendar se je moral leta 1529 iz Basla umakniti v Freiburg, kjer je dosegel bakalavreat. Kasneje se je vrnil v Ljubljano, kjer je okoli leta 1535 ustanovil latinsko šolo (Simoniti 1979: 114–118). Tako se je imenovala, ker je bil njen glavni namen učenje tega jezika. Šola je sčasoma postala privlačna za plemiče, zato so jo začeli finančno podpirati. Iz nje se je razvila deželna stanovska šola, ki je imela enega izmed glavnih učbenikov Colloquia, delo Erazma Rotterdamskega (ARS).¹

Lenart je moral zapustiti Basel, ker je prišlo do vstaje privržencev Ulrika Zwinglija. Zwingli, ki se je v mladosti šolal na baselski univerzi, je uvidel razkorak med vsebino Svetega pisma in razmerami v Cerkvi. Želel je, da se iz cerkvenega življenja umaknejo vsi tisti običaji, ki jih ne predpisuje Sveto pismo. Njegovi privrženci so nov red najprej uvedli v Zürichu. Odpravili so odpustke, romanja, cerkveno petje ter čaščenje svetnikov in relikvij. Iz cerkva so odstranili podobe, slike in sveče. Podobno se je zgodilo v Baslu. Zwinglijevi privrženci so nasilno prevzeli oblast leta 1529, odpravili mašo in uničili podobe svetnikov (*Zgodovina cerkve 3*, 1994: 72).

S tem si je reformacijska stranka pridobila veliko samozavesti in kljub svoji šibkosti ni pristala na povezavo z Lutrom, čeprav so se mnjenja kresala pri vprašanju Kristusove navzočnosti v evharistiji. Na krilih zmag iz Zürich in Basla so Zwinglijevi privrženci spremembe hoteli vpeljati še v drugih švicarskih mestih. Naleteli so na močan odpor in doživeli leta 1531 poraz v bitki pri Kapplu, v kateri je Zwingli izgubil življenje.

Vodilno vlogo med njegovimi privrženci je prevzel Henrik Bullinger, ki se je bil sposoben pogovarjati z drugače mislečimi, verujočimi. Leta 1549 je z Jeanom Calvinom sklenil kompromis »Consensus Tigurinus«, ki glede evharistije in predestinicije sprejema kalvinistične formulacije. Tako sta ustvarila temelje za zedinjenje švicarske reformirane Cerkve, kar se je zgodilo leta 1562 z nastankom skupne veroizpovedi cvinglijancev in švicarskih kalvinistov, t. i. Confessio helvetica posterior (*Zgodovina cerkve 3*, 1994: 195).

Henrik Bullinger je bil v stiku s Primožem Trubarjem. Jože Rajhman navaja pet Trubarjevih pisem, naslovljenih na švicarskega reformatorja. V prvem pismu, z dne 13. september 1555, Trubar piše, da se je iz Bullingerjevih del veliko naučil in da je

¹ ARS = Arhiv Republike Slovenije

iz njih že pred sedemnajstimi leti pridigal v slovenski deželi. Zaradi tega je bil dosti-krat preganjan in so ga naposled celo hoteli spraviti v ječo, kljub temu pa nanj ni jezen, ampak mu je vdan (Rajhman 1986: 24–37).

V ostalih pismih je razvidna neka pozitivna naravnost do švicarske reformacije. Pri tem je dosti zgovorno pismo, ki nosi datum 13. marec 1557. V njem piše, da mu je Bullinger poslal knjižico z njegovo versko razpravo, nad katero ni imel pripomb. Njemu in vsem drugim predstavnikom »helvetske« cerkve se opravičuje zaradi lažnih govoric, ker je vse cvinglijance na prižnici javno preklel in jih zmerjal za krivoverce. Čeprav jim je bil Trubar naklonjen, se je pri vprašanju evharistije oprl na Lutrovo trditev, da je pri kruhu in vinu resnično prisoten Kristus in da niso samo znamenja. Za Trubarja je ta razlika majhna, ki je preprostim ljudem nepomembna, saj si je želel zaveznitva med reformiranimi Cerkvami (Rajhman 1986: 24–37). S konca 60. let pisma niso ohranjena ali pa jih sploh ni bilo. Odsotnost medsebojne korespondence je potrjevala trditev o prekinitvi odnosov s švicarsko reformacijo, kar je bilo z gledišča, da se je protestantska skupnost na Kranjskem soočila s hudim pritiskom, povsem razumljivo. Povod zanj je bila izdaja *Cerkvene ordninge* brez deželnoknežjega dovoljenja. V teh težkih časih si kranjski protestantje ne bi mogli privoščiti izgube njihovega podpornika vojvode Würtemberškega, ki bi jo lahko povzročilo paktiranje s Švico.

Primož Trubar in Lenart Budina sta imela velik vpliv na oblikovanje slovenske inteligence. Prvi je študentom pomagal pri študiju na Univerzi v Tübingenu, drugi pa pri šolanju na deželni stanovski šoli v Ljubljani. Dejstvo, da sta oba imela stike s Švico, bi lahko vplivalo na odločitev študentov za študij na področju švicarske reformacije. Takšno razmišljanje je pokazalo, da je treba pri raziskovanju slovenske reformacije pregledati matrike švicarskih univerz. Sledilo je raziskovanje matrik baselske univerze.

Prve raziskave niso bile spodbudne. Od ustanovitve univerze do 60. let 16. stol. je bilo v matrike vpisanih le enajst študentov, ki naj bi prihajali s področja Koroške, Kranjske, Štajerske in Primorske. Poleg tega so bili trije vpisani še pred začetkom reformacijskih gibanj.

	Ime in priimek	Leto vpisa	Dežela/mesto	Opombe
1	Gabriel Krantz	1461	»de Stein« (Wackernagel 1951: 19)	
2	Mihael Resch	1513	»des Stein in Slavonia/ Gurcens.dyoc«	
3	Conradus Henseler	1519	»Litopolitanus«	
4	Theodosius Trebelius	1544/45	Čedad	
5	Peter Pavel Vergerij	1549/50	Koper	
6	Ludvik Vergerij	1549/50	Koper	Nečak Petra Pavla Vergerija
7	Janez Sturm	1549/50	Čedad	
8	Jurij Hätzl	1550/51	Koroška	
9	Janez iz Grabna	1556/57	Graben pri Kamnu na Koroškem	
10	Krištof Weitmoser	1557/58	Koroška	
11	Janez Weitmoser	1557/58	Koroška	

Tabela 1: Študentje, ki so bili vpisani v matrike

Že kar kmalu po ustanovitvi univerze se je nanjo vpisal študent s Koroške, Gabrijel Krantz. Kot ustanovni datum se šteje 12. november 1459, ko je papež Pij II. v Mantovi izdal bulo o osnovanju Univerze v Baslu. 4. aprila 1460 je bila univerza slovesno odprta.

Vsi izpisani podatki niso popolni. Nekateri vpisani niso nikoli študirali. Vpisali so se samo zato, da bi uživali univerzitetne privilegije na področju davčne prostosti in sodnih zadev. Težko je verjeti, da je Peter Pavel Vergerij študiral na univerzi. Ob vpisu je bil star že 52 let in je bil naslovni justinopolitanski škof. Objavil je številna dela: *Francisci Spierae Civitatulani horrendus casus* (1549), *Dodici trattatelli* (1550). Verjetno se je na njegovo pobudo v Basel vpisal tudi nečak Ludvik Vergerij. Istega leta je na univerzo začel hoditi Ulrik Zwingli mlajši, sin reformatorja. Postal je pridigar v Großmünstru. Med imeni je bil tudi Theodosius Trebelius iz Čedada, ki je leta 1545 v Baslu objavil deli *Pro illustrissima Basiliensi academia instaurata declamatio* in *Latinae linguae universae promptuarium* (Wackernagel 1956: 40–44).

Bili so tudi takšni, ki so hodili na univerzo, pa se sploh niso vpisali v matrike. Stvari so postajale strožje šele z doslednim zaračunavanjem šolnin. Prva desetletja obstoja univerze je bilo veliko študentov, ki šolnine niso plačali z denarjem, ampak so jo morali odslužiti. V matrikah so pri njihovih imenih navedbe »pauper« ali »nihil, qui servit«. Sčasoma je takšnih primerov manj. Z nadzorom nad plačevanjem šolnin so evidence študentov postajale popolnejše.

Dejstvo, da marsikateri študent ni bil naveden v matrikah, v ničemer ni spremenilo prepričanja, da sprva ni bilo velikega interesa za baselsko univerzo. Ko je že

povsem prevladalo mišljenje, da je bilo raziskovanje v smeri Basla napačna odločitev, je prišlo presenečenje. V zadnji tretjini 16. stol., ko je Trubar domnevno prekinil stike s Švico, je bilo vpisano večje število študentov s Kranjske in okoliških dežel.

	Ime in priimek	Leto vpisa	Dežela/mesto	Opombe
12	Georgius Bitterkraut	1568/69	Koroška	
13	Erhard Hedeneck	1570/71	Beljak	Leta 1559 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu. Leta 1571 se ga omenja kot doktorja medicine.
14	Krištof Putzi	1571/72	Koroška	
15	Melchior Putzi	1571/72	Koroška	
16	Janez Kaitschach	1571/72	Kranjska	
17	Žiga Kaitschach	1571/72	Kranjska	
18	Wolfgang Kaitschach	1571/72	Kranjska	
19	Anton Kronecker	1571/72	Kranjska	
20	Guilelmus a Fenstri	1571/72	Koroška	
21	Georgius Bitterkraut	1572/73	Koroška	
22	Andreas Bükelerus	1572/73	Ptuj, Štajerska	
23	Frančišek baron pl. Stubenberg	1572/73	Ptuj	
24	Danijel baron pl. Stubenberg	1572/73	Ptuj	
25	Krištof Halvinger	1580/81	Koroška	
26	Filip Bucella	1581/81	Ptuj	
27	Herbard baron pl. Auersperg	1591/92	Kranjska	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu. Leta 1608 je postal kranjski deželni upravnik.
28	Vajkard baron pl. Auersperg	1591/92	Kranjska	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu. Leta 1597 se je vrnil na Kranjsko.
29	Ditrih baron pl. Auersperg	1591/92	Kranjska	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu. Leta 1626 je postal kranjski deželni upravnik.
30	Herbard baron pl. Lamberg	1591/92	Kranjska	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu. Leta 1598 se je vrnil na Kranjsko.
31	Jakob Wabeccius	1591/92	Kranjska	
32	Lenart Fašank	1591/92	Ljubljana	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu. V Baslu je bil leta 1599 promoviran v doktorja medicine. Bil je zdravnik v Hollabrunnu.

33	Jakob Pantaleon	1595/96	Ljubljana	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu.
34	David Pantaleon	1595/96	Ljubljana	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu.
35	Krištof Stettner	1595/96	Ljubljana	Leta 1592 se je vpisal na Univerzo v Tübingenu.
36	Adam Gabelchoverus	1595/96	Ljubljana	30. marca 1596 je postal doktor medicine.
37	Marko Roseta	1598/99	Ptuj	
38	magister Bernard Steiner	1599/1600	Koroška	18.12.1599 je postal doktor medicine.
39	magister David Verbec	1600/1601	Ljubljana	10. 4. 1600 je postal doktor medicine. Bil je zdravnik v Tübingenu, Ulmu, Stuttgartu, Augsburgu, Strasbourgu in Speyerju.
40	Pavel baron pl. Dietrichstein	1600/1601	Kranjska	
41	magister Tomaž Schiffman	1600/1601	Celovec	18. 8. 1600 je postal doktor medicine.
42	Elias Staudach	1600/1601	Koroška	

Tabela 2: Vpis študentov v zadnji tretjini 16. stol.

Pri tem je zanimivo, da so se študentje gibali na relaciji med Baslom in Tübingenom ter obratno. Izstopajoč je primer Krištofa Fašanka, ki je naveden tudi v seznamu učencev deželne stanovske šole v Ljubljani iz leta 1584. Najprej je kratek čas obiskoval Univerzo v Baslu, se namenil v Tübingen in se zopet vrnil v Basel.

V Tübingenu je bil velik podpornik kranjskih študentov prav Trubar, saj je za sluga, da so naši študentje tudi po smrti vojvode Krištofa Würtemberškega prejeli Tiffernovo štipendijo, njegova. Večkrat je pisal kranjskim deželnim stanovom in jih prosil za gmotno pomoč pri njihovem študiju. Ker jim je bil gmotna in duhovna opora, je imel na njih velik vpliv in gotovo je njegov nasvet pripomogel k njihovim nadaljnjim odločitvam. Pri slovenskih protestantih je torej obstajala neke vrste toleranca do švicarske reformacije. Še več, obstajalo je tudi sodelovanje.

Med baselskimi študenti je bilo zlasti veliko Korošcev, tudi še v času najhujšega preganjanja protestantov. Protestantsko izročilo se je tu dolgo ohranjalo. Zanimiva so poročila ljubljanskega škofa Otona Friderika Buchheima in njegovih pomočnikov Frančiška Maksimilijana Vaccana in Filipa Terpina iz srede 17. stol. Ljubljanska škofija je obsegala tudi nekatere župnije in vikariate na Koroškem. Vrstijo se poročila o heretiki in nepokornih faranih, ki ne hodijo k spovedi, in zaprtju cerkva, ker so jih heretiki oskrunili. Tukaj ni delovala nobena bratovščina. Tudi dušni pastirji živijo posvetno. Veliko jih živi v konkubinatu. Ne udeležujejo se rednih sinod v Ljubljani z izgovorom, da nimajo denarja za potovanje.²

Tako je protestantsko izročilo Koroške preživelo čas protireformacije in katoliške prenovе.

Viri in literatura

- Arhiv Republike Slovenije. Gradivo kranjskih deželnih stanov. Stan. I., šk. 98.
- LEBAR, Jože, 1994: *Zgodovina cerkve 3. Reformacija in protireformacija (1500–1715)*. Ljubljana: Družina.
- Nadškofijski arhiv Ljubljana, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 57.
- RAJHMAN, Jože, 1986: *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- RÜEGG, Walter, 1996: *Geschichte der Universität in Europa. Bd. 2, Von der Reformation zur Französischen Revolution (1500–1800)*. München: Beck.
- SIMONITI, Primož, 1979: *Humanizem na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica.
- WACKERNAGEL, Hans Georg, 1951: *Die Matrikel der Universität Basel, I. Band 1460–1529*. Basel.
- WACKERNAGEL, Hans Georg, 1956: *Die Matrikel der Universität Basel, II. Band 1532/33–1600/01*. Basel.

---

² NŠAL, KAL, fasc. 40/57.